

WOONOMGEVING BIJ WOONSERVICEZONES

Utrecht, oktober 2006

Els de Jong, Bureau voor Woononderzoek

In opdracht van het Aedes-Actiz Kenniscentrum Wonen-Zorg

Een groot aantal gemeenten in Nederland is bezig met het ontwikkelen van woonzorgzones of woonservicezones. Daarbij is er veel aandacht voor de woningen en de voorzieningen in deze zones, maar minder voor de woonomgeving.

Een aangepaste woning is echter niet genoeg. Je creëert daarmee voor de bewoners een gouden kooi. Het is erg belangrijk dat mensen ook zelfstandig naar buiten kunnen en contacten kunnen onderhouden in de buurt. Daarom is ook een aangepaste woonomgeving iets wat aandacht vraagt. Breda en Eindhoven zijn al langer bezig met het “opplussen” van de woonomgeving. Deze twee aansprekende voorbeelden staan in dit artikel centraal.

Geschied wonen voor iedereen, Breda

Geschied wonen voor iedereen

Sinds 1998 bestaat in Breda het project “geschikt wonen voor iedereen”. Na een aantal proefprojecten in aangewezen gebieden, is het project nu uitgegroeid tot een aanpak voor de hele stad. Uitgangspunt van het project is, dat bewoners in staat gesteld worden zo lang mogelijk zelfstandig te blijven wonen in een eigen gekozen woonsituatie. Het project houdt zich bezig met alle sectoren die daarbij van belang zijn: een geschikte woning, een toegankelijke en veilige woonomgeving, bereikbare voorzieningen, mogelijkheid tot ontmoeting, welzijn en zorg.

Aandacht voor de woonomgeving

Bij een opplusproject van een flatgebouw eind jaren 90 brachten de bewoners naar voren, dat ze geen ontmoetingsruimte in hun eigen flat wilden. Zij wilden juist gebruik kunnen maken van de algemene voorzieningen in de buurt. Dit leidde tot een verschuiving van de aandacht van het geschikt maken van woningen naar aanpassing van de woonomgeving.

De filosofie daarbij is: Probeer zo veel mogelijk aan te sluiten bij het normale. Je moet niet naar de bejaardensoos voor je praatje, je moet naar de bakker voor je praatje.

“Geschikt wonen voor iedereen” heeft de volgende criteria opgesteld voor een geschikte woonomgeving:

De kwaliteiten waaraan een goede woonomgeving moet voldoen zijn:

- toegankelijk
- bruikbaar
- veilig,
- comfortabel
- uitnodigend

De aanpak van de fysieke woonomgeving is in de loop der tijd steeds breder geworden.

De eerste projecten waren vooral gericht op ouderen, met het idee dat als iets voor een oudere met een rollator geschikt is, dit ook bruikbaar is voor een ouder met een kinderwagen. Daarna is de doelgroep verbreed tot mensen met een fysieke of verstandelijke beperking. Vervolgens is gekozen voor een opzet voor ‘iedereen’, waarbij nadrukkelijk ook kinderen tot de doelgroep behoren.

Projectomschrijving

Maatregelen die in Breda zijn uitgevoerd:

- het opzetten van een netwerk van veilige wandelroutes. De routes worden aangegeven met gele voetstappen op het trottoir.
- goede op- en afritten van stoep naar straat.
- veilige oversteekplaatsen (zie kader)
- bankjes langs de route, zodat er voldoende rustplekken zijn
- een keurmerk voor winkels die wat betreft toegankelijkheid en inrichting geschikt zijn voor iedereen, dus ook mensen met een rollator, in een rolstoel, met een kinderwagen enz.
- een boodschappendienst door vrijwilligers, die mensen halen en brengen naar de winkel, zodat ze zelf hun boodschappen kunnen doen.

Markering wandelroute Breda © Els de Jong

Autodecvoetgangersoversteekplaats Breda

Autodec-voetgangersoversteekplaats

In een van de wandelroutes in Breda is een autodec-voetgangersoversteekplaats toegepast. Dit was in 2000 een landelijke primeur. Bij deze voetgangersoversteekplaats begint het licht te knipperen zodra een voetganger de oversteekplaats nadert. Het systeem reageert op radardetectie. Als de oversteekplaats weer vrij is, stopt het licht met knipperen. Het systeem functioneert goed.

© Els de Jong

Werkwijze

Breda maakt bij het aanleggen van nieuwe wandelroutes gebruik van het consumentenwijkkeurteam. Bij een nieuw project wordt er eerst een bijeenkomst georganiseerd met sleutelfiguren uit de wijk. In die bijeenkomst worden belangrijke plekken van herkomst en bestemming op de kaart gezet. Belangrijke bestemmingen zijn algemene voorzieningen als banken, winkels, apotheek en brievenbus. De verbreding van de doelgroep betekent voor de nieuwere wandelroutes die worden aangepakt, dat herkomst en bestemming breder gekozen worden. Ook scholen en speelplaatsen worden in de routes opgenomen.

Vervolgens gaat het consumentenwijkkeurteam op pad met rollator, rolstoel en camera. Het team bestaat uit een aantal vaste leden, waaronder vertegenwoordigers van het Bredaas Gehandicaptenplatform. Daarnaast wordt het team per wijk aangevuld met betrokken bewoners uit het gebied.

Het consumentenwijkkeurteam bepaalt de meest geschikte route, inventariseert obstakels op de route en geschikte rustpunten. Bij deze observatietochten is ook altijd een ambtenaar van Stadsbeheer aanwezig, die ter plekke de maatregelen definieert. Deze beheerder maakt een lijst van maatregelen, waarin vervolgens vaak geschrapt moet worden. Het keurteam stelt prioriteiten en bepaalt hoe het plan moet worden uitgevoerd. Na uitvoering controleert het team de route en dit blijft zij ook in de periode daarna regelmatig doen.

In het kader van het project “Geschikt wonen voor iedereen” is er per gebied een bedrag beschikbaar tussen de €15.000,- en €20.000,- . Tot nu toe is dit voor alle projecten op projectbasis gefinancierd door de gemeente Breda. Als er reconstructiewerkzaamheden moeten plaatsvinden, wordt getracht dit apart uit het meerjarenbudget van de gemeente te financieren.

Het team beoordeelt ook de toegankelijkheid en inrichting van de belangrijkste bestemmingen bij de wandelroute. Wanneer een bestemming aan de eisen voldoet en voor iedereen toegankelijk en bruikbaar is, krijgt deze een sticker van het wijkconsumentenkeurteam.

Sticker van het wijkconsumentenkeurteam

© Els de Jong

Een voordeel van de werkwijze met een consumentenwijkkeurteam is, dat het meer pragmatische, oplossingsgerichte plannen oplevert. Het team stelt binnen de beperkingen van het budget en de bestaande situatie haar eigen prioriteiten. Zij levert maatwerk, wat een plan oplevert dat beter aansluit bij de dagelijkse leefwereld van de bewoners. Op deze manier kan een plan ook eenvoudiger en met minder kosten worden uitgevoerd dan wanneer gewerkt zou worden volgens de algemeen geldende richtlijnen en normen op het gebied van toegankelijkheid.

Aandachtspunten

Nu de wandelroutes een paar jaar oud zijn, blijkt hoe belangrijk het is om ook het onderhoud goed te borgen. In de gemeente Breda wordt nu gesproken over de mogelijkheden om het onderhoud van deze wandelroutes structureel op hoog niveau in een meerjaren onderhoudsplan op te nemen. Dit is wel nodig, want als de plannen eenmaal uitgevoerd zijn, zal extra onderhoudsbudget gereserveerd moeten worden om de route op niveau te houden.

Een tweede aandachtspunt is ‘handhaven’. Fout geparkeerde auto’s, overhangend groen, een slecht geplaatste vuilcontainer maken, dat de route niet bruikbaar is. Politie, maar ook omwonenden moeten goed op de hoogte zijn van betekenis en belang van de wandelroute. Communicatie over de plannen is dus van groot belang.

Afhankelijk van de situatie is er ook aandacht voor leefbaarheidsaspecten. Als de openbare ruimte rondom een ouderencomplex bijvoorbeeld gedomineerd wordt door hangjongeren, wordt er een aanpak voorgesteld die gericht is op zowel de jongeren als de ouderen.

Praktische tips

- De voetstappen die de wandelroute markeren zijn geel, zodat deze ook goed zichtbaar zijn voor slechtzienden.
- De overgang van stoep naar straat is idealiter zo geleidelijk mogelijk. Bijvoorbeeld door de stoep te laten aflopen of door middel van verkeersdrempels in de straat op stoepniveau.

Belangrijk is dan wel, dat er toch een heel klein richeltje wordt ingebouwd, zodat blindegeleidehonden het verschil tussen straat en stoep nog kunnen waarnemen.

- Test alles uit met iemand met een rolstoel, liefst met een nieuwer model met kleinere wielen. Dan zie je meteen of iets goed werkt of niet, en ontdek je dat een oprit die er op het eerste gezicht prachtig uitziet, toch niet voldoet
- Leg ook aan de uitvoerenden uit, wat de bedoeling is van bepaalde maatregelen, zodat ook de stratenmaker begrijpt waar hij mee bezig is bij de aanleg van de route.

Verkeersdrempel op stoepniveau

© Els de Jong

Woonservice Eindhoven

Woonservice Eindhoven

Het project Woonservice in Eindhoven is een samenwerkingsverband van bewoners, gemeente, en instellingen op het gebied van wonen, welzijn en zorg. Het doel van het project is om mogelijkheden te scheppen voor mensen met een (langdurige) zorgvraag om zo lang mogelijk de regie over hun eigen leven te blijven voeren, in de eigen woning en woonomgeving.

Daarbij staat het perspectief van de zorgvrager centraal. Woonservice onderscheidt vier aandachtsgebieden;

- woning
- woonomgeving
- welbevinden
- zorg

Er zijn in Eindhoven drie pilotgebieden aangewezen: Oud-Woensel, Midden-Woensel en Oud-Gestel. De komende vier jaar zullen er minimaal nog drie nieuwe woonservicezones worden benoemd, met een uiteindelijk aantal van vijftien woonservicezones in de hele stad.

De woonomgeving

In ieder pilotgebied is een wijkscan gemaakt aan de hand van een checklist.

De checklist voor de woonomgeving bestaat uit een drietal vragen:

1. Is de woonomgeving veilig?
2. Is de woonomgeving toegankelijk en bruikbaar voor iedereen?
3. Zijn er voldoende algemene voorzieningen in de woonomgeving en zijn deze toegankelijk?

Een eerste project, dat naar aanleiding van een wijkscan is opgezet, is het verbeteren van een wandelroute. Deze loopt van een woonzorgcentrum gecombineerd met een groot aantal seniorenwoningen in de buurt naar een winkelstraat.

Aanleiding

Aanleiding voor deze wandelroute waren een aantal valincidenten op de stoep voor het woonzorgcentrum. Het leefbaarheidsteam van bewoners uit de wijk vond dat er iets gedaan moest worden. Voor de zelfredzaamheid van de oudere bewoners is het belangrijk dat zij veilig naar buiten kunnen en zelf hun boodschappen kunnen doen in de nabijgelegen winkels.

In het kader van Woonservice is toen de werkgroep Begaanbaarheid opgericht om dit probleem aan te pakken. De werkgroep Begaanbaarheid bestaat uit vertegenwoordigers van het woonzorgcentrum, het leefbaarheidsteam en de gemeente (Stadsdeelteam, dienst Maatschappelijke Ontwikkeling, Dienst Stedelijke Ontwikkeling en Beheer), de winkeliersvereniging, de politie, de PGE (Platform Gehandicapten Eindhoven) en het OVO (Overleg van Ouderenorganisaties Eindhoven).

Projectomschrijving

Het project bestaat uit drie fasen.

Fase 1 is afgerond. Daarbij is het trottoir voor het woonzorgcentrum volledig herstraat. Hierbij is gebruik gemaakt van een zwaardere tegel en een gestabiliseerd zandbed, zodat verzakkingen niet meer zo snel plaatsvinden. Ook zijn op- en afritten gemaakt. Bij het woonzorgcentrum en langs de route zijn seniorenbanken en rollatorsteunen geplaatst.

Dit is gefinancierd uit het budget van de Dienst Stedelijke Ontwikkeling en Beheer. Deze dienst heeft ook een project Stimulans Nieuw Design, een samenwerkingsverband met de TU Eindhoven en de Design Academy, waaruit het nieuw ontwikkelde straatmeubilair kon worden gefinancierd.

Denovobank met rollatorsteun

© Denovo Design

Fase 2 is het beveiligen van de oversteek van de ringweg die de looproute naar het winkelcentrum kruist. De tijd om over te steken bij groen stoplicht ervaren de bewoners als te kort, waardoor zij zich niet veilig voelen. De gemeente Eindhoven onderzoekt momenteel de mogelijkheden om in de hele stad op plaatsen waar veel ouderen oversteken oversteekplaatsen te maken, die met een sensor reageren op de aanwezigheid van mensen op de oversteekplaats.

Fase 3 is het aanpakken van de verdere route naar het winkelcentrum. Omdat er plannen liggen voor een ingrijpende wijkvernieuwing, wordt de bestrating van dit deel van de route in afwachting daarvan niet verbeterd. Wel ziet de werkgroep Begaanbaarheid er op toe, dat de nieuwe plannen zullen voldoen aan de eisen van hun werkgroep.

Deze fase bestaat vooral uit aanvullende maatregelen, zoals het vrijmaken van de route. Er is veel overlast van gestalde fietsen en uitstallingen. Voor dit doel zijn fietsklemmen anders geplaatst, zodat fietsen in de lengterichting komen te staan. Ook zijn er twee parkeerplaatsen opgeofferd voor het plaatsen van extra fietsklemmen. De werkgroep is in gesprek met de winkeliers om het plaatsen van uitstallingen en borden op het trottoir aan banden te leggen. Met de politie is overleg over mogelijkheden om op te treden tegen fout geparkeerde fietsen. Ook overweegt de werkgroep om een band van rode tegels aan te leggen van anderhalve meter breed om op die manier te bevorderen, dat deze strook vrij blijft en toegankelijk voor rolstoelen en mensen met kinderwagen en rollator.

Straatmeubilair

Voor de wandelroute zijn seniorenbanken ontwikkeld door DENOVO Design. Veel oudere mensen durven niet op de gewone standaardbanken buiten te gaan zitten, omdat ze bang zijn dat ze er zelf niet meer uit kunnen opstaan. Kenmerkend voor deze banken is de wat hogere zit. Het zitvlak is een beetje bol en korter dan normaal, zodat de benen niet worden afgekneld. De rugleuning staat niet te

ver achterover waardoor de zithouding actief is. Een goede steun in de onderrug voorkomt vermoeidheid. Een voetsteun zorgt ervoor dat de bank comfortabel zit voor zowel korte als lange mensen. Bij sommige banken is een extra arMLEuning opgenomen, die steun geeft bij het opstaan en gaan zitten.

Ondanks de naam Seniorenbank is de Denovo bank comfortabel voor iedereen. Wel is de bank ontwikkeld met de doelgroep. Denovo heeft een eerste prototype uitgebreid getest en besproken met de bewoners van twee woonzorgcentra.

Veel aandacht is besteed aan het uiterlijk van de bank. Hij is opgebouwd uit stalen staanders en een zitting van duurzaam hardhout. De uitstraling is vriendelijk. Na een half jaar zijn de banken nog niet beklad of vernield.

Denovo heeft zich ook bezig gehouden met de situering van de banken. Het blijkt dat banken bij drukke punten, bijvoorbeeld een verkeerskruising het meest gebruikt worden. Een fijn uitzicht en rugdekking zijn aspecten waar rekening mee is gehouden.

Ook is zorgvuldigheid in acht genomen bij de plaatsing van de banken. Er is precies op aangegeven hoe zij in de grond gezet moeten worden. De bank mag niet achteroverhellen of scheef staan. Een breed tegelplateau rondom de bank maakt dat mensen hun rollator of boodschappenkar naast zich bij de bank kunnen zetten.

Speciaal voor mensen met een rollator heeft Denovo ook een rollatorsteun ontwikkeld. Door de rollator hier in te rijden, kunnen mensen op hun eigen rollator blijven zitten, maar met een extra steuntje in de rug. Op die manier kunnen mensen hun rollator goed dicht bij zich houden, en hebben zij als rollatorgebruiker een exclusief recht op deze zitplaatsen.

Rollatorsteun

© Els de Jong

Deze banken en rollatorsteunen zijn ook toegepast bij een tweede wandelroute die in Eindhoven is gerealiseerd en bij de bekende "hang-oud" in Oude-Pekela. Naar aanleiding van vermeende overlast door 'hangouders' is in Oude-Pekela een ontmoetingsplek voor ouderen in de openbare ruimte gecreëerd.

Woonservicestempel

Woonservice Eindhoven vindt het belangrijk om ook initiatieven die niet vanuit het eigen project zijn ontstaan, te stimuleren. Hiermee hopen zij te bereiken dat de ontwikkelingen in de drie pilotgebieden een uitstraling hebben naar de rest van de stad. Hiervoor hebben zij het "Woonservicestempel" ontwikkeld.

Het eerste Woonservicestempel is uitgereikt aan een tweede wandelroute die is gerealiseerd in een deel van de stad buiten één van de drie pilotgebieden. Dit is een wandelroute van een woonzorgcentrum naar een nabijgelegen park.

Aanleiding hiervoor waren ook gesprekken met bewoners van het centrum, die het jammer vonden dat het park voor hun net te ver was om naar toe te gaan.

Bij deze wandelroute zijn nieuwe op- en afritten gemaakt, is de bestrating zorgvuldig bekeken en waar nodig hersteld, en zijn seniorenbanken geplaatst. De bankjes zijn zo geplaatst dat de bewoners van het woonzorgcentrum rondom het huis een blokje om kunnen lopen en ook verderop naar het park kunnen gaan.

Bank bij het woonzorgcentrum © Els de Jong

In het park wordt nog één speciale bank neergezet. De route is april 2006 geopend. Vanuit het woonzorgcentrum worden nu regelmatig wandelingen georganiseerd, waarbij vrijwilligers de bewoners begeleiden. De bewoners van de aanleunwoningen hebben hun eigen wandelclubjes en maken ook gebruik van de route.

Beide wandelrouteprojecten worden momenteel door het Stadsdeel geëvalueerd. Daarvoor is een enquête uitgezet bij de bewoners van de beide woonzorgcentra. De werkgroep Seniorenpaden Gestel is in een ander pilotgebied bezig om ook daar een nieuwe wandelroute op te zetten.

Aandachtspunten

Het optreden door de politie tegen fout geplaatste fietsen is nog een onderwerp van studie. Volgens de geldende APV (Algemene Politie Verordening) mag de politie alleen optreden en verbaliseren als iemand bij de fiets aanwezig is. In de praktijk is dit niet haalbaar. Er loopt op dit moment een juridische zaak tegen het weghalen van fout geplaatste fietsen door de politie.

Volgens de federatie PGE/OVO zijn de huidige standaard eisen voor op- en afritten niet meer geschikt voor de nieuwere modellen rolstoel. Zij onderzoekt de mogelijkheden om een mal te ontwikkelen voor betonnen op- en afritten, die wel voor elke rolstoel geschikt zijn.

Tot slot

Er zijn voor de woonomgeving verschillende handboeken met normen waaraan deze zou moeten voldoen. Voor een uitgebreid overzicht zie:

<http://www.design-for-all.nl/folders/thema/leefomgeving/richtlijnen.htm>.

Betrokkenen bij bovenstaande projecten benadrukken dat het heel belangrijk is om in overleg met gebruikers te komen tot oplossingen die passend zijn voor de situatie ter plekke.

Dit artikel is gebaseerd op interviews met:

- Rolf Jobse, senior adviseur bij SOAB en stedelijk projectleider “Geschikt wonen voor iedereen”, Breda.
- Eric van Dun, GGD Eindhoven en stedelijk projectleider “Woonservice Eindhoven”.
- Eveline Extra, medewerker Samenleven bij Stadsdeel Woensel-Noord, Eindhoven.
- Lettie Hoogstra, projectleider pilot Woonservice Oud-Woensel, Eindhoven.
- Almar Sinte Maartensdijk, Denovo Design, Eindhoven.